

Sørum-Speilet

I dette nummeret:

Kristian Lieungh:
**Oppvekst på Melvold i
Frogner i
mellomkrigs-tida
Del 67:
Grevlingen Mette**

Anne Svendsen:
**Grunnleggeren av
Sørumstrand (4)**

**Avslutningsmarkering
for kulturminneåret**

Reidun Andreassen:
**Minner fra skoletid i
Blaker**

Svein Sandnes:
Årringen 2009

**Per Otto Asak: Notater
til gardshistoria for
Yssi (2)**

Svein Sandnes:
Tidsskrift-Speilet

Dag Winding-Sørensen:
Lederens spalte

<http://sorum.historielag.no>

Kjære medlem,

10. februar er det 200 år siden fiolinisten Ole Bull ble født. Det er rimelig at det er bergenserne som har størst grunn til jubileumsfeiring. Men også til Sørum kom verdensstjernen ofte på besøk – nærmere bestemt til Blaker, som da var et sogn i Aurskog kommune.

Årsaken var at hans datter Eleonora Felicia var gift med legen Chr. Ingjerd, og de bodde på Sætra under Foss. Skolebestyrer Magnus Larsen på husflidsskolen på Blaker Skanse karakteriserte henne som ”litt av en dame og noe utafør det som var vanlig i Blaker”. Lensmann Øyvin Ribsskog forteller at ”dattera til Bull og Ingier kom ikke godt overens. Hun var en fin dame mens legen var robust og likte å bruke kraftige gloser.” Hun forlot da også mannen og flyttet til Kristiana. Men før hun dro, fikk de fem barn sammen, alle født i Blaker. En av dem, Ole Bornemann Bull døde bare ett år gammel, og er som faren begravet på Blaker kirkegård.

30. april 1953 skrev Ole Berntsen en artikkel i Indre Akershus Blad med tittelen ”Da Ole Bull fridde på Skansen i Blaker”. Han refererte til en samtale med Johan Kjærna, som var husmann på Kjærnsmo gård, som den gang ble eid av Thorvald Meyer, Norges rikeste mann. Han kjørte herskapet til Blaker Skanse for å høre Ole Bull spille, og mente at spillemannen var gift med dattera til legen Ingjerd. Men i virkeligheten var det altså motsatt, som Magnus Larsen orienterte om i et senere tilsvarende i samme avis.

Det Johan Kjærna ellers opplevde på Skansen er det imidlertid ingen grunn til å tvile på: ”Det var gammel skikk den gangen at skyssguten skulle ha kaffe, og ble traktert riktig godt også. Men da jeg skulle reise, var Ole Bull kommet ut på verandaen og sto nå på et av trappetrinnene og spilte, og jeg må si at jeg aldri verken før eller senere har hørt maken til vakker musikk. Der sto han og spilte, en ualminnelig vakker og ung mann, hans rike hårmanke lå som en sky omkring hodet hans, og slik som buen for over felestrengene, og slik som tonene strømmet ut fra hans fele, nei jeg har aldri hørt maken...”

Større sjarmør med fele har neppe gjestet Sørum inntil Alexander Rybak torsdag i Sørumfestivaluka spiller i Bingsfosshallen. Arve Tellefsen inkludert.

Artikler nr. 1 – 2010

– 16. årgang

Oppvekst på Melvold i Frogner i mellomkrigstida

Del 67: Grevlingen Mette

En lørdag i mai 1927 hadde vi satt poteter om dagen og ble akkurat ferdige til kvelds. Jeg var knapt 11 år den gang, og var sliten etter dagens arbeid. Derfor la jeg meg tidlig om kvelden. Det var en fin varm kveld og broren min hadde mer lyst til å ta en tur i skogen enn å legge seg tidlig. Vi var i skogen så ofte vi hadde anledning til det, for der likte vi oss, og så opplevet vi ofte mye rart og interessant der. Vi brukte for det meste å gå i vår egen skog fordi den lå nærmest, men vi gikk også ofte oppover langs Leirelva når det var tid til det. Denne kvelden gikk broren min oppover langs elva, og som vanlig om våren gikk han bortom de kjente hiene til rev og grevling for å se om noen ”bodde” der. Vi visste om alle hiene i stor omkrets og syntes bestandig at det var både spennende og interessant å se om hiet var bebodd eller ikke.

Når vi gikk i skogen, var vi alltid så stille som mulig, det var en selvfølge for oss. Om vi måtte snakke med hverandre, hvisket vi bare, og vi måtte passe nøye på at vi ikke tro på kvister som kunne knekke. På den måten hendte det i blant at vi kunne få se forskjellig dyreliv utenfor hiene. Hvis vi kom til et hi hvor vi så at det ”bodde” noen, satte vi oss forsiktig ned i passende avstand for å vente på at det kanskje kom en grevling eller til og med en rev, men da måtte vindretningen være gunstig og stå fra hiet og mot oss, for reven er veldig var. Slik kunne vi sitte helt rolig en lang stund. Plutselig kunne vi få se snuten på en grevling i åpningen til hiet snuse ut i været. Så trakk den seg kanskje tilbake litt, men stakk så hele hodet fram og lyttet for å registrere om det lurte noen fare i nær-heten. Var det ingen mistenkelige lyder å høre og alt virket trygt, kom den forsiktig helt ut av hiet og satte seg da gjerne på sandhaugen foran for å ”loppe” seg. Det var artig å se hvordan den oppførte seg, og vi skulle hatt fotoapparat da, noe vi selvfølgelig ikke eide. Da skulle vi ha tatt mange fine dyrebilder gjennom åra!

Det var ganske rart, men flere ganger merket vi oss at grevlingen kom ut av hiet om

kvelden omtrent til samme tid, mellom klokka åtte og halv ni. Den visste nok hvor mye klokka var!

Denne lørdagskvelden hadde broren min vært bortom to-tre hi uten å stoppe noe særlig der. Så gikk han videre og kom til et stort gammelt hi der det alltid brukte å være grevling. Da fikk han plutselig se noe helt uvanlig og uventet. Ute på sandhaugen utenfor hiet lå det to små grevlingunger. Den ene var det liv i, men den andre var død. Dette var noe nytt og uvant, og med det samme visste han ikke hva han skulle gjøre. Moren deres var ikke å se, og det var vel ikke så rart, for hun måtte sikkert være død sidene ungene lå slik. Grevlingen lar aldri ungene sine gå ut av hiet alene når de er så små, uten at hun er med dem. Han tenkte seg litt om, og fant ut at det måtte handles, og det fortest mulig. Hvis den ungen det fortsatt var liv i ble liggende der stort lenger, ville den også sulte i hjel. For å hindre det var det bare en ting å gjøre, og det var å ta med seg grevlingungen hjem og prøve å få i den noe mat. Så tok han av seg buserullen og la den vesle ungen forsiktig inn i den. Det var om å gjøre å komme seg hjem fortest mulig, for ungen virket svært avkreftet.

Da han kom hjem, vekket han meg og fortalte hva som hadde hendt. Jeg hadde sovet en god stund, og var straks lys våken og stod opp med en gang, for dette var spennende! Varm melk var det eneste vi kunne tenke på å gi den stakkars vesle ungen. Det var bare en ting å gjøre, og det var å gå bort i fjøset og melke litt i en kopp. Det fikk ikke hjelpe om kuene ble forstyrret i nattesøvnen sin. De så ganske forundret på oss da vi kom inn i fjøset på denne tida av døgnet. Vi hadde ei snill gammel ku som het Frida, og den brukte jeg i blant å melke for å gi melk til kalvene. Jeg tok koppen og melket den full på et øyeblikk, og Frida så nok rart på meg. Så bar det fortest mulig inn på kjøkkenet til grevlingungen med melka. Der tømte vi litt av den varme melke opp på ei skål som vi prøvde å få den lille ungen til å drikke av. Det ville den ikke, selv om vi holdt snuten dens ned i melka. Hva skulle vi da gjøre? Jeg kom til å huske på at vi hadde en liten pippette med gummiblære liggende. Den var til å dryppe øyne med. I en fart hentet jeg pipetten,

skyllet den i varmt vann og fyllte den med melk. Jeg tok grevlingungen på fanget og satte pipetten med melka forsiktig inn i munnen på den. Så klemte vi forsiktig på gummiblæra så det kom litt melk inn i munnen på den vesle ungen. Først reagerte den ikke, men så ble den liksom plutselig klar over at dette var noe som minnet om melka til moren, og så begynte den så smått å svelge unna. Vi lot den få flere sprøyter med melk, men ville ikke la den få for mye med en gang, før det viste seg om den tålte det. Den var tydeligvis veldig sulten, men vi lot den ikke få for mye med det samme.

Mens alt dette hendte, var det jo blitt langt på natt, og det tok så smått til å lysne, og vi måtte legge oss. Vi var både glade og spente og håpet at vi skulle greie å berge livet til den vesle grevlingungen. Vi la den på et mykt tøyestykke i en pappeske som vi satte under komfyren på kjøkkenet. Det lot til at den sov da vi gikk for å legge oss.

Mette blir husvarm og får venner

Da vi kom ned på kjøkkenet søndag morgen, var vi veldig spente på hvordan det stod til med grevlingungen. Vi tittet forsiktig ned i pappesken, og der lå den og sov. Den våknet straks, gjespet og strakte seg litt og så forundret på oss. Den var i hvert fall i live, og vi regnet med at den var sulten. Så var det å dra bort i fjøset fortest mulig for å hente varm melk. Det var greit, for sveiseren holdt på å melke, og fylte opp en kopp til oss med det samme.

Vi løp tilbake til kjøkkenet igjen med melka og var spente på om grevlingungen nå ville drikke den av ei skål. Det ville den ikke. Så måtte vi bruke pipetten slik vi hadde gjort om natta, og da gikk det bedre. Den tømte den ene pipetten etter den andre, og kviknet mer og mer til etter hvert. Vi var litt redde for at den kanskje ikke ville tåle kumelk, men det viste seg snart at det gjorde den i høy grad. Så la vi den opp i pappesken igjen, og søstrene våre ble ikke lite forundret da de kom ned på kjøkkenet og fikk se den vesle grevlingungen og fikk høre om hvordan alt hadde gått for seg.

Ut på formiddagen måtte vi bort i fjøset igjen en tur for å melke litt i en kopp. Vi var klar over det var nødvendig å la den vesle ungen som var så utsultet, få mat så ofte den ville til å

begynne med. Det gikk stadig bedre med matingen, og vi gav den melk flere ganger om dagen. Vår lille ”pasient” kviknet også mer og mer til. Vi holdt på med dette i to-tre dager før vi fikk den til selv å drikke melka fra ei skål. Den brukte tunga som en katt og ”lepjet” melka i seg.

Snart sprang Mette, som vi var blitt enige om å kalle den lille grevlingen, rundt på kjøkkengulvet og måtte undersøke alt hun kom over. Den gang hadde vi en huskatt som fikk maten sin inne på kjøkkenet. Den hadde matkoppen sin borte ved komfyren, og det varte ikke lenge før Mette var borte og tømte den. Etter hvert var det ikke bare melk som smakte. Hun begynte å spise annen mat også, og appetitten vokste for hver dag som gikk. Katten var nok litt skeptisk til den nye gjesten og følte seg nok ikke helt trygg for hva den kunne finne på. De må likevel på en måte ha blitt venner. Det kom i hvert fall aldri til kloring eller biting mellom dem.

Etter enn tid slapp vi Mette ut på gårdsplassen, og da stortrivdes hun. Hun småsprang bortover gressbakken så fort hun maktet og undersøkte alt hun kom over. Hun hadde en glupende appetitt og spiste nær sagt hva som helst. Det var tydelig at hun kjente igjen min bror og meg, som stelte henne. Hun likte veldig godt at vi tok henne på fanget for å ”kose”. Da kunne hun småbite litt i fingrene våre, men bare for å leke, hun bet aldri hardt. En gang utpå sommeren som hun drev med denne småbitingen, fikk jeg se at en av melke-tennene hennes satt igjen på hånda mi etterpå. Hun klødde vel også i munnen for å bli kvitt melketennene.

Ukene gikk og hun vokste veldig fort. Nå sov hun i ei lita kasse med noe mykt underlag i kjøkkengangen om natta, men sprang ute på gårdsplassen og i hagen om dagen. Grevlingen er jo egentlig et nattdyr, så døgnrytmen hennes ble nok helt forstyrret. Det var imidlertid mest liv i henne utpå kvelden. Vi hadde også en ganske stor svart krøllete hund som het Bamse. Han var veldig snill og godmodig og snuste bare nysgjerrig på Mette. Om kvelden kunne de to leke ute på plenen. Mette hoppet og spratt og stod ofte på to ben oppe på Bamse. Så tullet de seg rundt i lek, og det var lett å se at de koste seg sammen. Etter en stund begynte Mette å bite Bamse litt i labbene, og det satte han ikke pris på.

Som den tålmodige og snille hund han var, prøvde han aldri å gjøre Mette noe, men knurret bare lavt og ruslet rolig bort når han syntes hun ble for voldsom.

Utbryterdronninga

Mette likte svært godt å grave. Det er jo grevlingers vis. Når hun gikk bortover gressbakken, kunne hun plutselig stoppe opp og grave et lite hull med den ene forlabben og sette snuten nedi. Da fant hun gjerne en mark eller et annet lite kryp som hun spiste med det samme. Vi var ikke særlig begeistret for alle småhullene som hun laget på plenen og i hagen, men det var hennes natur og vi måtte bare finne oss i det.

Etter hvert som hun vokste til, sprang hun helt bort til uthusene, og var naturligvis under der for å undersøke om det var noe av interesse. Hun var under låven der kattene holdt til, men det var visst enda mer spennende å krype inn under vognskjulet der det bodde piggsvin. Vi vet jo ikke riktig hva som gikk for seg der, men hun hadde ikke forstand på å være redd for noe. Det ble snart et problem å holde henne unna hestebein og vognhjul, men det gikk bra. Verre var det at hun også ville være med på jordet, for der var hun både i veien og til fare for seg selv.

Særlig farlig var det i slåttonna, for hun hadde jo ikke forstand på å passe seg for slåmaskinkniven. Hun skulle absolutt være der hvor vi var og sprang i beina på oss hele tiden. Til slutt måtte vi stenge henne inne når vi skulle på jordet. Det var et rom i skjulet som vi syntes måtte passe. Der var det imidlertid et vindu i vanlig høyde over gulvet, og ingen tenkte over at det stod åpent for lufting. Dermed var hun snart på jordet igjen.

Mette var ikke flink til å hoppe. Hun hoppet aldri ned fra noe sted som var mer enn omtrent en halv meter over bakken. Jeg hadde lyst til å finne ut hvordan hun da hadde kommet seg ned fra vindusposten i skjulet. En dag slapp jeg henne derfor inn i skjulet og lot vinduet stå åpent mens jeg ventet utenfor. Det varte bare en liten stund før hun var oppe i vindusposten, men da stoppet hun og liksom tenkte seg litt om. Så snudde hun seg forsiktig for ikke å falle ned. Og så heiste hun seg nedover på yttersida av veggen med bakbeina først, mens hun hang med den ene forlabben i vindusposten. Grevlingen har kraftige

forbein og ganske lange klør, og da jeg stod og så på henne, hang hun til slutt i bare to klør i forlabben. Så slepte hun seg så langt ned som hun rakk. Hun begynte jo å bli ganske stor og lang, men det var fortsatt et stykke ned til bakken da hun slapp taket og lot seg dumpe ned.

En i ”gjengen”

Mette var både folkekjær og glad i mat, og det siste syntes på henne. Den gang kokte mor maisgrøt til kyllingene, og den grøten var visst noe av det beste Mette kunne få. Det stod gjerne et blikkfat med denne grøten oppe i ei hylle i et skap i kjøkken-gangen. En gang skapdøra var blitt stående på gløtt, så hun sitt snitt til å klatre opp for å forsyne seg av grøten. Det resulterte i at grøtfatet deiset i gulvet og grøten utover. Da likte Mette seg veldig godt, for da fikk hun lov til å spise opp det som var vanskelig å samle opp igjen.

Mette hadde en stor, solid matkopp, og når hun spiste, var hun ikke til å rikke på. Hvis jeg prøvde å skyve henne til den ene siden, strittet hun imot og flyttet seg i motsatt retning. Når vi satt og spiste, var Mette som oftest til stede. Da kunne hun ofte komme bort til min bror eller meg, reise seg opp på bakbeina og legge forlabbene på stolsetet mellom beina våre. Samtidig utstøtte hun en ”mekrende” lyd, og det betød at hun ville ha litt å spise hun også.

Når det var dårlig vær ute, kunne både Bamse, katten og Mette være inne samtidig. Nærmest for å finne på noe å drive med, ville Mette leke litt med katten, men det var den sjelden eller aldri interessert i. Den gikk da gjerne inn under det store spisebordet for å komme unna. Bamse ble da oppmerksom på dette, og som ved en stilltiende overenskomst ble han og Mette enige om at nå skulle katten ut. Da sprang Mette inn under spisebordet for å få katten fram, og Bamse passet på framme på gulvet. Om sommeren stod gjerne kjøkkendøra åpen, og så måtte katten bare finne seg i å bli jaget ut i regnet.

En fare for silkestrømper

Det var jo en del fremmede mennesker innom hjemme, og mange av dem betraktet Mette med en viss skepsis. Det var jo ganske forståelig, for de fleste av dem hadde neppe sett en grevling,

men bare hørt skrekhistorier om hvor forferdelig farlig den kunne være. Det er jo blitt fortalt historier om at grevlingen har gått til angrep på folk ute i skogen. Den skal til og med ha bitt seg fast og har ikke villet slippe "offeret" før den har hørt lyden av knasende bein. Det skal livlig fantasi og stor mangel på kunnskap om grevlingens væremåte for å kunne dikte opp slikt vås. Jeg har ikke tall på alle de grevlinger som jeg har sett eller truffet på i skogen under mange forskjellige forhold, men alle har uten unntak rømt unna fortrest mulig for å gjemme seg. I vill tilstand er grevlingen både redd, sky og forsiktig, og vil absolutt unngå folk.

Mette skjønte godt om noen var litt redd henne, og dem holdt hun litt moro med. Det var særlig damer med silkestrømper som satte liten pris på hennes nærvær, og det er lett å forstå. Hvis hun satte ei klo eller tann bort i en damelegg, ville jo silkestrømpa straks være ødelagt. Det hendte folk kom seg i sikkerhet for Mettes angrep ved å søke tilflukt ved å stå på en stol eller benk. Selv om det bare var moro fra hennes side, måtte vi da ta henne vekk så hun ikke fikk ødelegge klærne til noen. Hun klarte jo ikke selv å vite hvor grensen burde gå.

Grevlingens anatomi

Grevlingen har et ganske spisst, hvitt hode med kort, glatt hårlag. Fra den svarte snuten og bakover på hver side av hodet går det ei svart stripe som også dekker øynene og slutter i nakken, hvor selve pelsen begynner. Den består av ganske stive "barberkost-hår" som er grå ytterst og lysere innover. Nærmest skinnen har grevlingen en tett pels av myke gråbrune hår. Halen, som er 10-15 cm. lang, er dekket av samme slags grå pels som på ryggen. Under magen har grevlingen bare noen mørke hår som nesten ikke dekker skinnen. På beina er det for det meste svarte hår med litt grått i blant. Labbene har store og kraftige poter, og som nevnt nokså lange og kraftige klør til å grave med. Den har små ører, men hører svært godt. Luktesansen er også skarp, men synet er ikke særlig godt.

Når grevlingen blir skremt, kan den bruse med alle hårene i hele pelsen fra nakken og bakover så de strutter rett ut. På den måten ser den dobbelt så stor ut som den i virkeligheten er, og kan virke mer fryktinngytende på en fiende.

Slik gjorde også Mette i blant når hun lekte med Bamse, og det var ganske artig å se.

Når villdyret våkner

Mette gikk fritt som hun ville på gården og var mange steder og undersøkte alt hun kom over, men høner og kyllinger rørte hun aldri hos oss, og vi følte oss trygge på henne slik. Vi var kanskje litt for trygge, for en kveld på ettersommeren kom småjenta i nabogården springende i halvmørket hjem til oss og ropte at "glervingen" hadde tatt en stor kylling hos dem. Min bror og jeg sprang straks over jordet for å hente Mette hjem igjen, og da vi kom fram, lå hun glad og fornøyd under en ripsbusk og spiste på kyllingen. Hun forstod ikke at hun hadde gjort noe galt, men måtte pent finne seg i å bli båret hjem igjen. Vi bad så mye om unnskyldning for det som hadde hendt, og sa at vi selvfølgelig skulle erstatte kyllingen. Dagen etter var vi der med en tilsvarende kylling, og dermed var alt godt igjen.

Episoden fortalte oss imidlertid at Mette ikke kunne fortsette å gå som hun ville. Vi satte derfor opp en stor, solid nettingbinge med netting over øverst i hagen, og plasserte henne der. Vi grov også ned netting rundt hele kanten innvendig i bingen, for ellers visste vi jo at det bare ville vare en kort stund før hun hadde gravet seg ut. Når hun nå begynte å grave, var det langs kanten i bingen, og der støtte hun på nettingen og kom ikke videre. På den måte måtte hun bli i bingen, og av og til var nok det litt kjedelig. Vi hadde ei stor kasse som vi ville bruke som hus til Mette. Den fylte vi nesten helt med halm. Inn til kassa, som hadde inngang fra siden, laget vi en tretut på over en halv meters lengde som liksom skulle være inngangen til "hiet". Oppå kassa laget vi et lokk med hengsler, slik at en kunne åpne det for å se ned i kassa.

Grevlinger er veldig renslige dyr, og Mette var ikke noe unntak i så måte. I vill tilstand graver de ei grop i nærheten av hiet, og den bruker de til do. Mette grov sin grop i det ene hjørnet av bingen og gjorde aldri fra seg utenfor. Mette likte seg godt i huset sitt og sov der mye av dagen. Jeg var nede hos henne med mat og vann så ofte som det var nødvendig. Da kom hun bestandig ut av kassa og bort til meg og ville at jeg skulle vise henne litt oppmerksomhet. Av og til tok jeg henne ut av bingen for at hun skulle få

litt avveksling, og det var da særlig om kvelden. Da kunne hun komme ut i hagen eller på plenen og leke med Bamse eller ta en tur inn på kjøkkenet for å være med oss der. Om kvelden hendte det nok at hun stakk seg bort og ble ute om natta, men hun gjorde ikke noe mer galt.

Det hendte ofte at jeg syntes synd på Mette som måtte være så mye i bingen sin. Når jeg nærmet meg bingen og hun så meg, stilte hun seg på to bein opp mot nettingen og ”mekret” mot meg. Det betød at hun kjedet seg og ville at jeg skulle slippe henne ut. Så ofte det var anledning til det kunne jeg ikke stå for fristelsen, og så gjorde jeg det. Da ble hun veldig glad, og passet det slik la jeg meg på bakken og kjelte med henne en stund.

En ”grevling” etter rips og epler

Når ripsen begynte å bli moden, fikk hun smaken på den. Hun gikk rundt ripsbuskene og spiste direkte av de laveste grenene, men det var visst litt brysomt. Det var lettere å spise den ripsen som hadde falt på bakken. Når det ikke var noe særlig der, fant hun på noe lurt. Hun hoppet opp i ripsbusken og ristet kraftig i grenene så det falt ganske mye av den mest modne ripsen ned på bakken. Så hoppet hun ut av busken og gikk rundt der og spiste av det som lå på bakken med stor appetitt. Dette var for henne både enkelt og greit, og det viser i høy grad at hun hadde evne til både å tenke og samtidig utføre noe etter en plan. Det var både morsomt og interessant å se hvordan hun oppførte seg.

Mette var også glad i epler, og de mest modne gnaget hun på med stort velbehag. Iveren var også ganske stor når det gjaldt å grave opp gulerøtter og spise dem. Derfor måtte hun være i bingen sin stadig mer, og jeg fikk ikke lov til å slippe henne ut uten at jeg var til stede og passet på hele tiden.

Forberedelse til vinteren

Det gikk mot høst og Mette var nå blitt både stor og tung, og hun hadde om mulig enda mer glupende appetitt enn tidligere. Hun hadde det instinktet i seg at om ikke lenge ville vinteren komme, og da måtte hun ha rikelige fettreserver å tære på gjennom en lang søvnliknende dvale i et hi uten tilgang på mat. I riktig milde vintre

hender det en sjelden gang at grevlingen kan gå ut for å drikke dersom forholdene ligger til rette for det.

Jeg har flere ganger hørt at grevling-en har flekk omtrent som en gris, men det er absolutt ikke tilfelle. Det er riktig at den om høsten må sørge for å ha et solid fettlag under skinnet å tære på gjennom vinteren, men selve kjøttet, som er noe blåaktig, er tørt og magert. Min bror og jeg tok en gang et lår av en grevling vi hadde skutt og smakte på kjøttet. Først måtte det vannes grundig, for grevlingen har en kjertel under halerota som utskiller en væske med en sterk moskusliknende lukt som er svært ubehagelig. Denne væsken slipper den ut når den føler seg truet av en fiende og lukten av denne virker temmelig fra-støtende. Dette er altså et forsvarsmiddel. Det er ikke fritt for at også kjøttet får en viss smak av moskus, og det er derfor det må vannes så godt ut. Vi vannet kjøttet i to-tre dager, kokte det svært lenge, men spiste lite av det, for grevlingen kan ha trikiner. Det var en sjanse å ta, men vi slapp nå bra fra det, og er antakelig av de forholdsvise få her i landet som har spist grevlingkjøtt.

Mette går i ”hi”

Vinteren måtte forberedes for Mette, og før den første snøen kunne komme burde hun være i hus for godt. I kjelleren hadde vi et tørt og godt verkstedrom med høvelbenk, dreiebenk og forskjellig annet utstyr. Vi fant ut at der måtte det passe fint for Mette å overvintre. Jeg laget en bing av tre gamle dører og oppi der satte jeg ei stor kasse, omtrent som den hun hadde hatt ute i bingen sin i hagen om sommeren. Jeg laget en slags hi-inngang til kassa gjennom en tretur. Kassa ble fylt med tørr havrehalm, og så var det lokk oppå som kunne åpnes.

I oktober ble Mette stadig mer dorsk og trøtt og var ikke så livlig lenger. Hun var også temmelig tung nå. Det var mye regn den sommeren, og høsten og snøen kom tidlig. Da bar jeg henne ned i kjelleren for at hun kunne ta i bruk den nye ”leiligheten” sin. Det så ut til at hun raskt følte seg hjemme der, og ganske snart krøp hun inn gjennom ”hiåpningen” og inn i kassa. Der inne ordnet hun til en ”boso” i halmen og roet seg fort. Så fikk hun matfatet og vannkoppen

inn i bingen, og ikke å forglemme en gammel, liten smågris-tro av jern til do.

Hver dag eller kveld var jeg nede hos Mette med mat og vann eller melk. Da kom hun ut av kassa, gjespet og strakte seg og var svært rolig. Jeg brukte da å sette meg med kassa en stund og tok henne på fanget for å klappe og kose med henne. Det likte hun godt. Den høsten reiste broren min bort på skole, så jeg hadde alt stellet av Mette alene.

Etter som dagene gikk ble det mindre og mindre med spisingen hennes, og det lot til at maten ikke smakte. Fra 1. desember ville hun ikke ha mat i det hele tatt. Jeg forstod jo godt at dette var naturlig, men hadde nok lurt på om hun virkelig ville holde opp å spise en kortere eller lengre periode. Men selv under de omstendighetene hun levde, fungerte naturens instinkter som de skulle på det området. Hver kveld etter at jeg var ferdig med leksene mine var jeg nede hos Mette en tur for å se hvordan hun hadde det. Når jeg åpnet lokket på kassa, lå hun og sov, men våknet av at jeg tok på henne. Jeg tok henne i blant opp av kassa og satte meg på lokket med Mette på fanget og klappet og snakket med henne. Mat ville hun ikke røre, selv om jeg kanskje hadde lurt med meg noen godbiter.

Som nevnt stod det en dreiebenk i det kjellerrommet der Mette bodde, og om kveldene stod jeg ofte der og dreiet. Dreiebenken var av en svært gammeldags type som en måtte stå og trå. Det var ganske tungt, men allikevel greide jeg å dreie diverse mindre ting. Det kunne være skaft til huggjern, filer, syler og annen redskap, og jeg husker også at jeg dreide hode og skaft til ei klubbe. Materialene som jeg dreide av var gamle tørre greiner av eik, bøk, lønn, alm, ask og bjerk. De stod i et hjørne i det samme kjellerrommet. Alt i alt var jeg mye nede i kjelleren hos Mette, men jeg forstyrret henne minst mulig nå. At jeg stod og dreide, brydde hun seg ikke noe om.

Så ble det jul, og når det var gjester hos oss, var jeg gjerne nede i kjelleren og hentet Mette for at de skulle få se henne. Det var nok ikke helt riktig å forstyrre henne i vintersøvn sin, men det var jo fristende å vise henne fram. Hun var jo kjent i stuene fra om sommeren, for der hadde hun vært mange ganger. Vi brukte gjerne å være i havestuen og derfra var det skyvedører inn til en større hjørnestue som ble

lite brukt. Under et speilbord der inne stod det en utstoppet grevling som far hadde skutt i sine unge dager. Denne grevlingen visste Mette om, for hun hadde sett den mange ganger. Den var montert på en furubakhon, men stod altfor høyt på beina. Det var helt feil, for grevlingen er ikke slik i virkeligheten. Den går med forparten godt over bakken, men bakparten er lav og bred og bakbena synes praktisk talt ikke når den går.

Når jeg slapp Mette ned på gulvet i havestuen, ruslet hun straks rett bort til skyvedøren til hjørnestuen. Der tok hun tak med et par klør på den ene forlabben og dro døra til side. Så gikk hun rett bort til den utstoppede grevlingen og gav den et slag med forlabben så den veltet. Da det var gjort, gikk hun rett tilbake til havestuen uten å bry seg mer om den utstoppede grevlingen. Dette gjentok hun hver gang det var anledning til det, men den egentlige årsaken til det pussige opptrinnet fant vi aldri ut av. Kanskje var det en form for sjalusi?

Da Mette var kommet inn i havestuen igjen, roet hun seg ned samtidig som hun ble beundret av gjestene. Jeg prøvde å gi henne et kakestykke eller noe annet godt som hun kunne like for at de som var til stede skulle få se at hun ikke ville spise noe i det hele tatt. Så gikk hun gjerne bort og la seg på et stort hundeskinn med langt krøllet hår som lå på gulvet der. Så var seremonien snart over, og jeg bar henne ned i kjelleren igjen så hun kunne få komme tilbake til kassa si og sove videre der.

Mette forsvinner

Dagene gikk og akkurat 1. februar fikk jeg Mette til å spise den første matbiten igjen etter sin lange faste. Det var jo veldig rart at da var det nøyaktig to måneder siden hun sist hadde smakt mat. Det tror jeg bare måtte bero på en tilfeldighet på grunn av de spesielle forholdene hun levde under. Jeg hadde henne ikke ute i snøen hele vinteren, for det ville jeg at hun skulle slippe. I løpet av de to månedene hun ikke hadde spist var hun blitt mye tynnere, men la ganske fort på seg igjen da hun begynte å spise normalt. Snart ble hun også mer livlig og litt leken.

Så kom våren, og etter at den verste vårsøla hadde tørket opp, bar jeg Mette ut i sola. Da kviknet hun straks mer til, og sin vane tro begynte hun å grave små hull i gressbakken. Etter

hver gikk livet hennes stort sett slik som det hadde gjort sommeren før. Til å begynne med sprang hun løs og var også mye inne på kjøkkenet. For det meste hadde vi henne i bingen hennes i hagen, og der var hun så å si hver natt.

Temmelig nøyaktig på dagen et år etter at hun kom til oss hadde hun ikke vært i bingen sin om natta. Når hun gikk løs var vi jo vant til at hun kom på kjøkkendøra om morgenen for å be om mat, men denne morgenen kom hun ikke. Jeg ropte på henne og lette alle tenkelige steder, men ingen Mette var å finne. Så var det tid for å gå på skolen. Jeg tenkte vel som så at når jeg kommer hjem fra skolen, er Mette kommet tilbake. Hjemturen den dagen gikk raskt unna, og da jeg kom hjem, var jeg veldig spent på om noen hadde sett noe til Mette, men det var det ingen som hadde.

Jeg trøstet meg med at hun sikkert bare hadde tatt seg en tur, og at hun snart ville komme tilbake. Hele ettermiddagen gikk og neste dag med, men ingen grevling var å se. Da måtte jeg forsone meg med at Mette var blitt borte for godt, og at jeg aldri skulle få se henne igjen. Det var det veldig vondt å tenke på, for det hadde oppstått et rørende godt forhold mellom oss. Vi hadde så mange koselige stunder og dager sammen, og jeg forstod at hun også var glad i meg.

Vi vet ikke hvordan og hvorfor hun ble borte og hva som hadde hendt i den forbindelse, men jeg håpet i hvert fall at hun hadde sluppet å lide vondt. Hun hadde vært en god og trofast venn for meg, og det gjorde meg svært vondt å miste snille, kloke, rare Mette, som hadde lært meg så mye om grevlingers atferd.

Kristian Lieungh

Vi er kommet på oppløpssida med Kristian Lieunghs minner fra sin oppvekst på Melvold i Frogner. 2010 er etter all sannsynlighet det tolvte og siste året vi trykker disse minnene i Sørums-Speilet. Den oppmerksomme leser vil registrere at den rørende historien om grevlingen Mette ikke finnes i boka "Minner fra Frogner". Årsaken var at vi opplevde deler som dette av Lieunghs minneoppgave som svært private i forhold til en mer generell lokalhistorisk framstilling som vi etterstrebet i boka. Til gjengjeld er det flere deler av boka du ikke har

funnet i denne artikkelserien. Derfor anbefaler vi den på det varmeste!

Red.

Historielagets årsmøte

Årsmøtet i Blaker og Sørums historielag vil i år bli avholdt torsdag 4. mars klokka 19:00 i Grendehuset på Frogner. Som innleder kommer konsulent Ola H. Fjeldheim i Ullensaker kommune. Han vil snakke om lokalt kulturminnearbeid. Ullensaker er så langt den eneste kommunen på Romerike med egen kulturminnevernkonsulent.

Sørumsands grunnlegger (4)

Ved hjelp av Jan Wiborg-Jenssen er vi kommet over Anne Svendsens erindringer. Hun var datter av Mikael Svendsen (1866-1948), som kom til Sørums i 1885. I 1892 etablerte han sammen med Sigvart Bæreg landhandel på Sørumsand. Den aller første forretningsgården, og begynnelsen til det som seinere skulle bli tettstedet Sørumsand. Anne Dorthea Svendsen (1907-1994) bodde hele sitt liv på Sørumsand.

Da Bakeribygningen ble bygget, ble det innredet bakeri i den vestre del av huset, under der baker Johnsen tidligere drev i den østre del. Far drev selv bakeriet til å begynne med. Han ansatte en baker som jeg ikke husker navnet på. Jeg fikk utsalg av bakerivarer, sjokolade og tobakk, senere også film og fotoapparater. Og jeg tok imot film som ble sendt til Nerlien til fremkalling og kopiering. Forretningen gikk bra, men så kom krigen, og bakeriet ble bortleid til Helge Hauer i 1940. Da hadde vi ca. 4 – 500 tyskere på Sørumsand som gjorde sine innhogg både når det gjaldt hus og mat.

Alt salg fra bakeriet skulle jo gå gjennom mitt utsalg, men tyskerne lånte hest og vogn hos Holter og kjørte av sted med massevis av kakeesker og tiner stappfulle. Kakene ble lempet ut direkte fra bakeriet uten å gå gjennom mitt utsalg. Senere bygget Hauer eget bakeri og konditori vis a vis jernbanestasjonen i 1947. Det ledige lokalet etter bakeriet ble da benyttet til skotøyforretning, som ble flyttet fra husets østre hjørne, samt til et glassmagasin. Andreas fikk da skotøyforretningen alene. Trygve, far og jeg

hadde også aksjer i forretningen, men de fikk Andreas.

Ved siden av hadde Andreas en jobb i kommunen, som far ordnet for ham. Senere skaffet Trygve ham en jobb hos Aspelin, som han hadde til han gikk av for aldersgrensen. Noen få år gikk forretningen min ganske godt. Elevine Aatangen var ekspeditrise da. Jeg hadde lyst til å komme meg litt vekk. Og spurte far om han kunne skaffe meg en kontorjobb. Han kjente til firmaet Gallus, som drev kirurgisk instrumentmaker-forretning, og spurte om jeg kunne komme inn der. Jo, det var OK, og jeg begynte der i 1939 og var der til 1943, da mor ble syk og ville ha meg hjem igjen. Jeg hadde hatt permisjon fra jobben hos Gallus en tid, men måtte gi avkall på den i 1943 fordi de ikke kunne holde den åpen for meg lenger. Det var en fin jobb, og jeg kunne avansert til lønningskasserer og regnskapsfører, men det var ingen som kunne overta min jobb hjemme.

Det var jo slik i min ungdomstid at når en ikke var gift, så hadde man ingen rettigheter og status. Etter mors død i juni 1943, drev jeg litt i forretningen på Sørumsand igjen.

Familieliv på Sørumsand

Jeg fortsetter litt der jeg slapp etter nedflyttingen ra Kvevli. Fire av de årene vi bodde der raste jo den første verdenskrigen fra 1914 til 1918. I 1919 ordnet far med at vi skulle få en østerriksk skolepike hjem til oss, og jeg husker at jeg øvde meg litt på noen gloser og setninger så jeg kunne snakke litt me henne. Charlotte Kurth het hun da Hun kom tilbake på besøk til Sørumsand i 1921.

Like etter nedflyttingen fra Kvevli hadde vi fylkesgartner Dahl her som anla have, og den ble riktig koselig. Det var riktig en "Edens Have", hvor vi hadde mye hygge om sommeren. Vi satt alltid der og spiste etter at far var ferdig i forretningen. På det gamle huset hadde vi en stor balkong, et overbygg over Sørumsand Privatbank, som leide lokaler i første etasje. Dette var familiens tilholdssted om sommeren, med slekt og venner. Hos oss var det nemlig et "ut og inn"-hjem. Mor og far var svært gjestfrie. Det var stadig noen på besøk, og hjemmet var alltid åpent for møter og sammenkomster i kristen regi. Predikanter vanket her stadig.

Far holdt daglig andakt. Gjerne på søndag formiddag, men mest om kveldene. Om søndagene dro vi også ofte til kirken. Før det ble bro over Glomma ved Bingsfoss, var det fergested rett her nede, og sundmannen, Elvestad, kom over etter tegn fra oss, og rodde oss over. Fergestedet på den andre siden av Glomma het også Elvestad, og vi gikk derfra og opp til kirken, ca. en halv times gange. Senere ble det dampferge over sundstedet. Den kunne ta med kjøretøyer også, og i min konfirmasjon var vi så fine at vi kjørte "trille" med hest foran. Det var riktig en fin tur den gang.

Far kjøpte også båt som vi hadde mange fine turer med. Vi var ofte på "Lushammeren" tvers over, og i Rømua. Stranden her nede var også mye bredere enn nå. Dit dro vi ofte på landtur. Der lekte vi, og guttene sparket fotball. I skråningen ned mot elva var det masse hull. Det var reder som fuglene bygget. Så den gang var det fugliv, da!

Far drev også søndagsskole i tredje etasje. Og det var ikke få som søkte dit. De fleste som var barn den gang er jo døde nå, men en av dem som satte svært stor pris på far lever enda (i 19xx, red. anm.). Jeg har snakket med fru Smedheim om dette, og hun var veldig takknemlig for at hun fikk gå på søndagsskole hos far. Jeg tror fars liv var og levnet ble til velsignelse for mange. Selv om det kanskje kan høres som skryt, må jeg ved nærmere ettertanke kalle det heder.

Vi to var veldig gode venner, og vi hadde mange gode samtaler, i sær etter at min eigode mor var gått bort. Jeg fant ham ofte sittende i en stol inne i den store stuen, hvor jeg skjønte at han satt og bad for sine barn. Han hadde ofte et neste "forklaret" uttrykk i ansiktet. Slik også med mor. Da vi var mindre, gikk hun fra den ene til den andre der vi lå i våre sprinkelsenger og ba med oss alle etter hvert om kveldene.

Anne Svendsen

Noen utfyllende opplysninger

I tillegg til Mikal og Svend Agermann, kom også en tredje bror til Sørumsand: Albert Svendsen. Han bygget seg hus på en tomt der Fokus nå ligger. Albert startet "Sørumsand mineralvann-fabrikk" på den andre siden av jernbanelinje-undergangen. Også dette huset er nå revet. Albert var utdannet garver.

En søster, Petrine Rasmussen. Slo seg også ned på Sørumsand. En annen søster, Jensine Hansen, bodde her også noen år.

Presten Cock fra Senja ivret for at Mikal Svendsen og han skulle reise sørover. Cock ble senere prest i Sørum.

Mikal Svendsen var meget praktisk anlagt. Han fikk blant annet anlagt brønn i kjelleren under huset og elektrisk vannpumpe i tredje etasje, slik at det var rennende vann i alle etasjer.

Mikal Svendsen mente det var behov for lege på Sørumsand. Han reiste derfor til Oslo og henvendte seg til Universitetet. På denne måten kom han i kontakt med Peter Fønne. Dette var bakgrunnen til at Peter kom til Sørumsand i 1925 og startet legepraksis her. Først på Sennerud i huset til Alf Sennerud, senere i huset til skredder Gulbrandsen, inntil han flyttet inn i huset han kjøpte av Arne Hansens far.

Karl Fønne var mye på besøk hos sin bror på Sørumsand mens han studerte i Oslo. Det ble en ledig tannlegepraksis på Sørumsand samtidig med at han ble ferdig tannlege i 1934, og Karl kjøpte den.

Karl ble kjent med Mikal Svendsen i 1928. De hadde følge da de gikk fra Elvestad til kirken. Karl giftet seg med Margrethe Svendsen i 1937.

Ellen Fønne

Avslutningsmarkering for Kulturminneåret 2009 i Tromsø

Blaker og Sørum historielag var representert med styremedlem Gro Langeland på et seminar i Tromsø 26. og 27. november. Her følger en kort oppsummering av inntrykkene.

Så var vi kommet til avslutningsmarkeringen for Kulturminneåret 2009. Den foregikk i Tromsø med et seminar som gikk over to dager. Et av høydepunktene var at Riksantikvaren fredet den såkalte rakettkiosken i Tromsø sentrum. Den ble behørig avsungen, og vår nye kulturminister kastet glans over forestillingen. En gruppe fra Harstad sang acapella fra scenen. Denne sekvensen ble avsluttet med fyrverkeri som hørt over hele byen. Hadde det vært mer "mørketid" – og ikke klar himmel – hadde nok effekten vært enda større.

Seminaret bar preg av mangfold. Begrepet "Hverdagslivets kulturminner" gikk som en rød

tråd gjennom presentasjonene. Et av de kåseriene vi husker best var Tom T. Græger og Ulf R. Hansen fra Landsforbundet for Motorhistoriske Kjøretøyklubber. De fortalte hvordan de hadde koplet flere lag og foreninger sammen i arrangementer under Kulturminneåret 2009. Det var videre en paneldebatt – utfordringer i kulturminnevernet – hva er det verdt å ta vare på? Og hvorfor? Deltakere her var Ove Magnus Bore, direktør ved Stavanger Museum, Per Morten Ekerhovd, fylkeskonservator i Hordaland fylkeskommune, vår nye riksantikvar, Jørn Holme, Leikny Haga Indregård, konstituert direktør i ABM-utvikling, Ole K. Richenberg, leder av Norsk Jernbaneklubb og Elisabeth Seip, generalsekretær i Fortidsminneforeningen. Diskusjonen fortsatte på utestedet DRIV i et nedlagt fiskerimottak senere på kvelden.

Ellers må det sies at Linda Eide var i toppform, som vanlig, og fortalte om noen av sine prosjekter og attraksjoner rundt om i landet. Det var også en rekke kulturminnearrangementer i Tromsø by: Perspektivet museum med utstillingen "Flytende russisk", presentasjon av kulturminneprosjektet "Kulturminne på reise i Cafe Cora. Og det var kulturminneløype – Tromsø i litteraturen og i Tromsø bibliotek Riksantikvarens vandretutstilling "Kulturarv i Afrika: Identitet, verdighet, forsoning". Nå er det bare en vei videre – nemlig framover.

Minner fra min skoletid i Blaker

Vi skal i 2010 fortsette serien om skolehusene i Sørum etter fastskolereformen i 1860. Det er Odd Skullerud som har samlet inn materialet for historielaget etter initiativ fra Norsk Institutt for Kulturminneforskning. Fra vårt medlem Reidun Andreassen i Brumunddal har vi imidlertid fått et innlegg om hennes minner fra skoletida fra 1937.

I 1937 begynte jeg på Svarstad skole i Blaker. Vi var det siste kullet som starta vår skolegang på denne gamle lysgrønne skolen, hvor vindusrutene var hvitmalt nederst. Vi skulle nok ikke bli fristet til å se ut, i stedet for å følge undervisningen. I første etasje hadde lærer Peter Djupvik storskoleklassene. I andre etasje hadde lærerinne (som det het den gangen) Marte Jevanord Fosse

småskoleklassene. Vi var en liten skole, kun seks jenter og to gutter starta opp. I løpet av de sju årene vi gikk varierte antallet, noen kom andre gikk.

Jeg kan ikke huske at det var noen seremoni den siste dagen på gamleskolen. Jeg husker ikke så mye derifra i det hele tatt. Første dagen fikk vi penal, blyant, viskelær og ABC med en stor hane utenpå. Hvor lenge vi hadde gått på skolen før vi fikk vikar for fru Fosse, husker jeg ikke (hun fikk en sønn) Men Dina Flaamo har skrevet på karakterkortet våren 38, til jul og sommerferie i annen klasse.

Skolehuset hadde også bolig til lærerfamilien. Litt jord og fjøs hørte også til, så de hadde ku(er) og kanskje andre dyr, Det var jo ganske vanlig med gris hos dem som hadde eget hus.

Starten på annen klasse var spennende. Vi hadde fått ny skole: HAUGTUN. Navnet kom av at det var en gravhaug eller kjempehaug, som vi sa. Alt var nytt og fint. Før satt vi på pulter, hvor bord og krakk hang sammen, nå fikk vi bord med plass til to, og løse stoler. Veggene var i vårt klasserom blå, andre var malt i gult og grønt. Det var to innganger og imellom etter våre øyne ett stort rom, med drikke-fontener. Vi trykte ned en pendel, og så fikk vi drikke så mye vann vi ville. Det første året gikk vi sammen med tredje klasse. Alt var vel ikke ferdig ennå. Neste år kom Fossum skolekrets til Haugtun. Vi fikk nye klassevenner, og det starta opp med fortsettelsesskole. Noe jeg var veldig glad for ved krigsutbruddet i 1940. Jeg fikk følge hjem i fra skolen med en stor gutt. Da var det ikke farlig med krig.

Det var ringeklokke som varslet når vi skulle ut og inn. Vi stilte opp pent to og to sammen og marsjerte inn. Timene starta med en sang, og om morgenen også Fadervår. Før vi slutta timen for dagen sang vi også. Ikke rart at vår generasjon kan mange sanger og salmer.

Vi gikk på skolen tre dager i uka. Timeplanen var kristendom med bibel-historie og katekisme, med pugging av de ti bud og salmevers. Regning, skjønnskrift, lesing. I storskolen også historie naturfag, tegning, geografi og håndarbeid. Jeg tror vi gikk til kommunehuset for å lære å strikke votter. Lyseblått stritt garn 2 rett og 2 vrangt, og i rødt

og hvitt rutete stoff sydde vi håndarbeidsposer (for hånd).

På det samme kommunehuset var vi også hos tannlegen i første klasse, hos ei hardhendt sint dame (jeg har aldri våga meg til kvinnelig tannlege etter det). På Haugtun fikk vi Leif H. Sagen. En trivelig og flink tannlege.

Gymnastikk står også på karakter-kortet, men det var nok ikke rare greiene, en utetime i ny og ne, kanskje. Men vi hadde sang. Av alle minner fra skolen er det en sangtime jeg husker best. Vi hadde fått lærer som var N,S. med kone og tre barn i hirduniform. Vi skulle jo ikke like ham, kanskje den beste vi hadde. I en time foreslo en elev at vi skulle synge en fedrelandssang. Vi sang av full hals. Lande sto helt rolig med hodet bøyd, så lenge vi sang. Han hadde med fela si og lærte oss mange sanger også flerstemt.

På juletefesten, med alle foreldre tilstede, sang vi "Fra mitt trange, mitt stengende bur". I ett av versene heter det: "Dette landet er mitt det er ditt, her har fedrene strevet og stritt, Du mitt deilige land jeg vil slutte deg inn i min bønn og min barm." En må ha opplevd krigsårene 1940-45 for å forstå dette. Det er først i voksen alder det har gått opp for meg hvor stor han var.

Det var mere nytt da vi kom til Haugtun. Vi fikk dusj og badstu. Jeg kan ikke huske om vi satt der, men dusja, det gjorde vi. Ragnhild (kona til vaktmesteren), kledd i svart regnefrakk og gummi-støvler, vaska oss jentene på ryggen. Thorleif (vaktmesteren) hadde ansvar for at gutta skulle bli reine.

Under krigen var skolen stengt ei tid. Vi måtte dele lokaler med tyskerne. Elevene fra Fossum flytta tilbake. Vi skifta mye lærere før 1943. Vi måtte tilbake til firedelt skole. De sju årene gav oss vel ikke de beste vilkår. Men vi har nå kommet oss frem i livet med det vi fikk med oss.

Jeg må jo ikke glemme skolehaven, På den tidligere lærerjorda hadde vi praktisk undervisning Vi fikk med oss frø og planter, og skulle arbeide i hagen vår om sommeren .

Helsa vår skulle ivaretas. Søster Anna kom og rispa oss i armen til noens skrekk og gru. Det var for å se om vi hadde tuberkolose. Dr. Hval kom for å teste syn og hørsel, også førte han

pekefingeren nedover ryggraden for å se om vi var rette i ryggen. Vi ble også målt og veid.

Sanitetsforeningen ga oss noe vi ikke var glad for: Vi hadde med oss skje, flasker stod i skapet varm og ja, innholdet var i allefall ikke godt. Vi stod på rekke og rad og læreren skjenkte opp TRAN.

Vi hadde friminutt også. Jeg tror vi lekte mye da. Slå på ring, råttent egg, siste par ut, sisten, tredje mann i vind, bro, bro brille og ballspill; foldespill og skallespill. Og så slo vi ball når vi var store nok til det, kanskje mest for gutta og vi raskeste jentene.

Mobbing, ja, gjorde vi det? Ikke ondsinnet trur jeg. Jentene i min klasse sa til den ene av guttene i klassen "du er kjæresten min". Stakkar, han rødmet. Det er alt jeg husker av det. Ja det ble kasta stein på bildet av Qusling. Og noen tegnet VH7 rundt om for å erte Nissen, som fikk det navnet på Svarstad-skolen.

Reidun Andreassen

PS

Dette er minner som kommer mens jeg sitter her og skriver. Kan noe av det brukes er det greit. Det ble også etterlyst klassebilder. Jeg har skolebilde fra alle på Haugtun i 1939. Men jeg må treffe min bror for å få 2 - 3 navn (han har ganske mye på sin PC om bakeriet til vår Far (Baker Olsen i Blaker) Jeg har også skolebilde i fra 1944 med navn. Er det interesse for å få dette skal jeg sende det.

RA

Det var på historielagets nettsider at vi inviterte interesserte til å sende inn sine gamle skolebilder med angivelse av navn på alle som deltok. Det finnes allerede en rekke slike bilder i fotosamlingen på biblioteket, men problemet er bare at en i de færreste tilfeller har opplysninger om hvem som er med på bildet. Det behøver slett ikke være så gamle bilder. Jo lettere er det sikkert å komme på navnene. Og et skolebilde fra 1972 vil om få år være en interessant lokalhistorisk kilde til hvem som bodde i Sørums og hvordan ungdommen var kledd. Så, ja takk, send oss bilder med navn!

Red.

Årringen 2009

Denne jula var det ellefte gang Fetsund Lensemisforening og Fetsund Lenser gav ut juleheftet Årringen. Eller "lokalhistorisk

tidsskrift", som en kaller det, sjøl om det bare kommer en gang i året. Og redaktør Lena Opseth tar i sin leder opp nettopp dette spørsmålet: Hva er lokalhistorie? Og hun svarer: Lokalhistorie er forskning og formidling om historiske prosesser i lokale sammenhenger. Og tyngdepunktet for Årringen ligger så absolutt i Fet kommune og nærmere bestemt i Fetsund Lenser.

For å starte med det siste, har Thomas Støvind Berg skrevet skrevet både om tilreisende sesongarbeidere ved Fetsund Lenser fra Solør og Odalen og om kara fra Setskogen, som var redningen for Fetsund Lenser de siste årene med fløting. Morten Risvik skriver om pistolkjettingen. Og Elin Mortensen skriver om tømmertransport over Øyeren før dampbåtene kom omkring 1850. Dette var som vi vet mens sorteringsanlegget fortsatt lå ved Bingen lenser. På en lettlest og instruktiv måte viser hun oss teknikken med flaging og beskriver hvordan mindre partier tømmer også kunne bli lagt i ringbom. Museumsbestyreren sjøl, Anna Kristine Jahr Røine, tar oss med på en kanotur når vannet er på det laveste i mars, og viser oss kulturminner både over og under vann.

Per Emil Berg forteller om Øvre Tune Båtbyggere, som i flere generasjoner har bygget "lensebåter". Nå har Venneforeningen MB Mørkfos bestilt ny lettboat derfra, trolig en av de siste båter som vil bli produsert på det tradisjonsrike båtbyggeriet. Lars Kalviks årlige historie om lensenissen hører også med. I år har den snille nissen lært seg å trylle, og inviterer alle dyra i elvedeltaet til mat på julekvelen. Han sier "Fly, fly langt og lenger. Kom med det vi trenger." Og vips, dermed står det tre sekker med mat til dyra foran ham.

Som vanlig er også dyre- og plantelivet representert i bladet. Lena Opseth skriver om brushanene, som fortsatt kan oppleves med sine fektekamper i parringstida om våren på Årnestangen i Nordre Øyeren Naturreservat. Ekstra pirrende kan det være å vite at nederlandske forskere har funnet ut at det finnes fugler som må kunne beskrives som homofile tranvestitter blant brushanene: En til to prosent av brushanene er hanner, men ser ut som hunner. Forskerne observerte 25 parringsforsøk der disse "feminine" hannene var involvert. Men bare i ett av tilfellene var den andre fuglen en hunn."

Dag Lennart Nilsen og Trude Starholm tar for seg kjempespringfrøplanten. Og hele poenget med artikkelen er å oppfordre til å utrydde den vakre, men akk så uønskede planten. De forteller at Nordre Øyeren Naturinformasjonssenter startet en kartlegging svartelistede arter i 2009, og kjempespringfrøplanten var lett å få øye på. Den kan fortrenge andre arter og endre begetasjonen langs et vassdrag helt. Derfor vil Fetsund Lenser i samarbeid med Statens Naturoppsyn og Fet kommune kartlegge og bekjempe kjempespringfrø i nærområdet i 2010. Forfatterne ønsker tips om forekomster, og oppfordrer alle til å ringe 97 66 81 96 om de oppdager planten.

Litt mindre morderisk er da Lene Opseths intervju med Mari Marstein om hagestaudene på Romerike. Vi får vite at Mari, som de fleste kjenner som konservator ved Gamle Hvam Museum, i 2009 skrev en masteroppgave i kulturhistorie med tittelen ”Oldemors pion og sånne gule liljer. Veger til viten om gamle stauder i nåtidas hager”. Det er bondepeon som er staudefnummer én på Romerike. En annen utbredt staudef er akeleie. Daglilje og hageiris er populære stauder. Det samme kan sies om Marianøkleblom. Høstens mest iøynefallende blomster er Dahlia, eller georginer, som de kalles i Norge.

Men som nevnt inneholder heftet også artikler som peker litt ut over Fetsund Lensers og Nordre Øyerens Naturinformasjonssenters arbeidsområde. Thomas Støvind Berg og Vidar Amundsen forteller historien om den mangeårige Fet-ordfører Theodor Kinns benkeforslag på Arbeiderpartiets landsmøte i 1957 som la grunnen for et nei til lagring av atomvåpen på norsk jord – stikk i strid med NATOs offisielle sikkerhetspolitikk.

Nils Steinar Våge skriver om industritradisjonene langs Varåa. For den som ikke er lokalkjent, er Varåa den elva som renner fra Heiavannet til Glomma. I den mest svingete del av vegen mellom Fetsund og Sørumsand dukker den opp og danner en dam før den faller de siste metrene mot Glomma. Grosserer Anders Olai Haneborg kjøpte Varåbruket i 1873, og får i artikkelen ros for sin omsorg for arbeiderne. Han solgte bruket til Moss-familien fra Sør-Odal. De holdt sagbruket gående til 1918, da det ble solgt til Fet kommune. I 1919 ble industrianlegget

solgt til Arnt J. Quille, som skulle drive møllebruk her ved fossen. Familien Quille drev mølle her helt fram til 2007. I 1990-åra ble det bygd nytt kraftforanlegg som produserte 1500 tonn i året. Her lå også distriktets beste såkornsrenseri. På årsbasis tok Warå mølle imot 14000 tonn korn, og hadde en lagringskapasitet på 2200 tonn.

Biblioteksjef Astrid Magnus skriver om Fet folkebibliotek, som var 100 år i 2009. Det var Fet ungdomslag som var initiativtaker. De tilød kommunen sin egen boksamling som bokstamme, men herredsstyret avsto tilbudet. Først da lagets formann, Kristoffer Faller, etter søknad hadde fått Fet Sparebank og Fet Spareforening til å bevilge penger til en folkeboksamling, kunne herredsstyret takke ja. Det hjalp nok også at de fikk tilsagn om et tilsvarende statsbidrag som det sparebanken og spareforeningen hadde ydet.

Vi blir også informert om billedhuggeren og karikaturtegneren Gustav Lærum, som var virksom på begynnelsen av det tjuende århundre. Han var født og døpt i Fet i 1870, men familien flyttet ganske snart til Kristiania. Han tegnet for vittighetsbladene Krydsen, Korsaren, Tyrihans og Vikingen. Av hans arbeider som billedhugger kan nevnes statuen av vegdirektør Hans Krag på Voksenkollen og oberst Georg Stand på Vår Frelses Gravlund. Gravmonumentet ”Sørgende kvinne” på Nordre Gravlund i Oslo er også hans verk. I likhet med statuen ved Eidsvoll jernbanestasjon som viser en knelende soldat i bønn og et monument over forliste sjøfolk i Sandefjord. Det er Lars Kalvik som har skrevet artikkelen.

Han presenterer oss også for Vigdis Rojahn, eventyrfortelleren i Løkenåsen. Hun beholdt hele tiden sin bergensdialekt, men flyttet til Fet i 1971 og bodde der til hun døde i 1994. Hun debuterte i 1932 med ”Prinsesse Ragnhilds store eventyrbok”. Hun hadde begynte som illustratør til barnebøker på Damm forlag, men fikk etter hvert lyst til å skrive sjøl. Rabletusten, Dynedikken, Stribust, Vesle Laie og Marit er noen av hennes morsomme figurer.

Okkupasjonen 1940-45 kommer vi heller ikke utenom i dette heftet. Det er Åge Albertsen som forteller levende om hvordan han som 13-åring opplevde frigjøringsdagene i 1945.

Litt eldre "krigshistorie" presenterer Wigo Skråm fra Lokalhistorisk ressurscenter oss for: Da Preussen i 1864 gikk til angrep på Danmark sendte Fet herredsstyre brev til Stortinget hvor de oppfordret om at Norge ikke burde blande seg inn i konflikten. Det er dette som er utgangspunktet for at mange i Danmark fortsatt sier Ola Fet i stedet for Ola Nordmann når en vil omtale nordmenn litt nedsettende.

Svein Sandnes

Notater til gardshistorien for Yssi (2)

Høsten 2010 kommer det fjerde bindet av Sørums bygdebok som omfatter Lundermoen og området vestover. Forrige gang det var planer om å utgi bygdebok for Sørums, samlet Per Otto Asak inn materiale til gardshistoriene i dette området, og som en forberedelse trykker vi i Sørumspeilet flere av disse. Vi fortsetter her notatene til gardshistorien for Yssi.

Plassene i Yssihagan

Yssihagan var det nærmeste skogområdet som lå til Yssi. Det strekte seg fra Kamphus-bekken i sør til Yssimyra ved Steinsrud i nord. Dette var mer eller mindre en sameiesog for bøndene på Yssi. I 1845 var det utskifning av skogen.

Den eldste plassen en kjenner til er Yssiholen, som er nevnt allerede omkring 1720. Noen annen plass er ikke nevnt på 1700-tallet. I følge et kart fra 1818 skal den eldste Holenplassen ha ligget like nord for bekken nord for Yssi i retning mot Hønsiholtet. Seinere fikk plassen ved Kamphusbekken navnet Holen. Et skifte er kjent fra Yssiholen fra 1791: Da er Gunhild Marie Gunnarsdatter død. Hun tilhørte ætta på Nestua Leirud. Enkemann var Lars Aulsen, som også var husmann i Holen i 1762. Gunhild og Lars hadde ingen barn. Arvingene ble hennes søsken: Ole Gunnarsen Asak, Skedsmo, død, og etterlater seg dattera Bol på Leirud, Peder Gunnarsen Leirud, død, og etterlater seg sønnen Anders, 20 år, seinere på Enga under Ausen, Ouen Gundersen Asak, Skedsmo, død, og etterlater seg sønnen Gunner, 18 år, tjener på Skårer, Fet og dattera Mari, 10 år, tjener på asak i Skedsmo, Finn Gundersen Leirud, død, og etterlater seks barn, og Kari Gunnarsdatter, gift med Lars Gulliksen på Nordre Asak, Skedsmo. Lars ble atgift med Anne Håkensdatter

(Yssimoen?). I 1801 var Lars 73 år og fremdeles husmann på Holen.

Møllebruket i Yssihagan

Dette er først nevnt i 1813, da bonden Hans Kristoffersen Yssi eier og bruker dette. Plassen Pusset blir da også nevnt. Det går ve derfra til Yssimølla. Etter Hans Yssens død i 1839 nevnes hans obligasjon i mølla verdsatt til 200 spd. Kristoffer Arnesen Yssimoen blir så eier, men etter utskifningen i 1845 kommer mølla tilbake til bonden på Søndre Yssi.

I 1865 bor det en husmannfamilie på plassen Pusset, mens det i 1875 bor hele to husmannsfamilier på Pusset. Det var 1) Anders Olsen (fra Skrøver?), født 1825, gift med Oline Marie Olsdatter, født i Christiania. De hadde fire barn. Her bor også Anders Johansen, født 1826, gift med Dorte Knutsdatter, født 1828. De får hjelp av Lars Pedersen fra Ausenødegarden. På Yssiholen bor det i 1865 en familie, men ingen er omtalt der i 1875.

Småbrukene i Yssihagan

Fra om lag 1900 til 1920 ble det kjøpt fri en rekke småbruk i Yssihagan. I 1901 ble det tinglest en avtale mellom Ole Kamphus og Hans Yssen på et navnløst bruk i Yssihagan (se også Kamphus).

I 1909 ble det utstedt et skjøte fra Hans Yssen på et bruk nr. 5, "Myrvoll" til en Teodor Olsen. Småbruket Myrvoll gikk ofte på salg via Lars Hønsen, Ole E. Lauten, M.K. Titland og til Hans G. Bjerke i 1922. Han utvidet arealet og hadde garden til 1946, da han solgte den til Otto Asak fra Fjeldstad (Ausenødegarden).

Plassen Pusset, seinere kalt for Furusetter, ble i 1905 skyldsatt som bruk nr. 7. Den første eieren var Torvald Andersen fra Opsal. Torvalds enke, Berte Marie Olsen, solgte Furusetter i 1925 til Torvald Nilsen Yssen. I 1938 står hans brorsønn Hans Karl Yssen som eier. Karl hadde allerede bodd der en tid. Han var også vegvokter ved siden av å drive sitt småbruk.

Nybrotttet Grønvold ble skyldsatt i 1907 som bruk nr. 8. Nils Yssen selger da et stykke til sønnen Karl N. Yssen.

Skifter på Yssi

1648/49: Skifte etter Even Yssis hustru. Enkemann er Even Yssi. Om arvingene, se odelssaken på Hønsi i 1696.

1728: På Norgarn Yssi: Skifte etter Lisbet Olsdatter. Enkemann er Ole Olsen, født Vølneberg.

1742: På Norgarn Yssi: Skifte etter Ingeri Nilsdatter, født Rud. Enkemann er Ole Olsen, født Vølneberg.

1751: På Norgarn Yssi: Oppgivelsskifte etter Ole Olsen, født Vølneberg (gift to ganger). Han døde først i 1769, 90 år gammel. Arvinger fra første ekteskap: Hans Yssi, Ole Skjelmerud, Mari Mjønerud, Marte Egner og Lisbet Olsdatter. Arvinger fra andre ekteskap: Ingeborg Bjerke, Nils Vilberg og Paul Fløgstad. Ole Olsen var leilending hele sitt liv.

1753: På plassen Yssiholen: Skifte etter Mikkel Andersen, husmann.

1753: På plassen Yssiholen: Skifte etter Gudmund Matsen Moen, husmann og dragoner. Skiftet var på hele 453 Rd. Løsøre aleine på 180 Rd. Det omtales en obligasjon fra 1751 på 300 Rd. i garden Yssi, som Hans Olsen Yssi betaler avdrag på.

1755: Skifte på Søgarn Yssi etter Nils Sveinsen. Brutto sum inkl. Søgarn Yssi var 619 Rd.

1756: Skifte på Yssimoen etter Marte Engebretsdatter og hennes datter Anniken på Yssimoen. Martes far var Engebret Yssimoen Yssimoen, tidligere bruk av plassen. Marte var sist gift med Paul Bottelsen. Annikens søsken var: Hans Olsen Merli, Aul Olsen, husmann på Hval, Anne Olsdatter Ausen, død, gift med Engebret Ausen, Mette Olsdatter, gift med Halvor Bottelsen, Nes i Fet, Marte Olsdatter, gift med Ole Eid i Blaker og Ingeri Olsdatter, 22 år, ugift. Boet er pantehaver i Ausen med 7,5 lispd.

1757: På plassen Yssimoen (se også 1753). Skifte etter Gudmund Matsens enke, Anne Halvordatter, som var død. Enkemann: Ole Zypriansen fra Skreppestad i Høland. Han ble seinere gift til Lunder. Hennes barn fra første ekteskap: Halvor, 16 ½ år, Ole, 14 ½ år.

1763: Oppgivelsskifte for Berte Pedersdatter Yssi, tidligere gift med Nils Sveinsen. Arvinger: Torstein Yssimoen, husmann og dragoner, Margrete, gift med Ole Hansen Yssimoen, Marte, gift med Semming Haugner i Ullensaker, Berte, gift med Kristoffer Olsen fra Klokkerstua, Mari

22 år, seinere til Klokkerstua, Kari, 17 år. Boet stod nesten like bra som i 1755. Til stede ved skiftet var barnas farbror Hans Mjønerud og morbror Torsten Asak i Sørurn.

1783: På Norgarn Yssi: Oppgivelsskifte for Hans Olsen og Anne Hansdatter, begge født Yssi.

1791: Skifte på Yssiholen etter Gunhild Marie Gunnersdatter. Enkemann: Lars Aulsen Holen. Hun døde barnløs. Hennes eneste gjenlevende søster var Kari Gunnersdatter på Norgarn Asak i Skedsmo. Hennes avdøde søskens arvinger: Boel Olsdatter Leirud for Ole Gunnersen Asak; Anders Pedersen, seinere husmann på Ausenøgarn, for Peder Gunnersen Leirud; Gunner Ouensen, tjener på Skårer, for Ouen Gunnersen Asak; Gunner Finnsen Leirud, for Finn Gunnersen Leirud.

1793: På Norgarn Yssi: Skifte etter Marte Hansdatter, født Yssi. Enkemann: Halvor Kristoffersen, født Frogner. Her nevnes det at sønnen Ole Hansen Mo fordrer i farsarv etter Hans Olsen Yssi 250 Rd. (se 1783). På deling til barna: 433 Rd. Enkemannen får 438 Rd. av boet for seg.

1793: På Yssimoen: Skifte etter Torsten Nilsen, død 1792. Enke: Anne Håkensdatter, født Mo.

1804: Skifte på Yssiholen etter Lars Aulsen, gift tre ganger.

1813: På Søgarn Yssi: Skifte etter Anne Torstensdatter, født Gran. Enkemann: Hans Kristoffersen Yssi.

1819: På Norgarn Yssi: Skifte etter Anne Gulbrandsdatter, Vestre Melvold. Enkemann: Kristoffer Halvorsen Yssi.

1847: På Søgarn Yssi: Skifte etter Hans Kristoffersen, død 1837. Enka var Karen Torgersdatter, født Enger. Arvinger: se skiftet 1853 nedenfor.

1850: På Norgarn Yssi 16/4: Skifte etter Kari Hansdatter, født Refsum. Enkemann: Kristoffer Halvorsen (se også 1819). Inntekten i boet var på hele 10791 Spd. og 82 øre. Løsøre var verdsatt til 631,52 Spd. Boet hadde utlånt penger for at svogere og barna kunne kjøpe seg sine egne gardar: Lars Halvorsen Vilbergholtet, lånt 150 Spd. fra 1831, Hans Christophersen Eisval, lånt 380 Spd. fra 1846, Lars Christophersen, Løken i Nitedal, lånt 155 Spd. fra 1847, Halvor Christophersen Strandbakken, lånt 100 Spd. i 1835 og Kristian K. Opsal, lånt 100 Spd. i 1844.

Hvert sønnelodd i boet var på 1278,35 Spd., og datterlodd på 637,17 Spd.

1851: På Norgarn Yssi 5/4: Skifte etter Christopher Halvorsen Yssen (se også 1850). Sum inntekt i boet 8411 Spd., 2 ort og 16 sh. De største midlene i boet var: Yssen gard, 5000 Spd., Leirsund bros 4de part, 2139 Spd. Sønneloddet var 514, -3, -2 og datterloddet 272, -2, -13.

1853: På Søgarn Yssi: Skifte etter Torger Hansen Yssen. Inntekt i boet 337 Spd. 2 ort og 16 sh. Her inkludert arvepart i Yssi. Arvinger: Moren Karen Torgersdatter og hans søsken Niels, Ole, Peder Yssen, alle myndige, og Bernt, umyndig, og Anne Yssen. Avdøde bror Kristoffer Enger etterlater to døtre, og dessuten nevnes søsterdattera Marte Ullereng. Moren Kari Torgersdatter døde i 1859, og det ble holdt auksjon i boet. Sønnene Ola og Nils kjøpte det meste i boet, men også naboen Nils Yssimoen kjøpte en god del.

1858: På plassen Yssimoen: Skifte etter Kristoffer Arnesen, død 1857, og Marte Olsdatter (død). Inntekt i boet 710 Spd. 3 ort og 4 sh. Løsøre til 200 Spd. Boet hadde tilgodehavende i Yssimoen, som avdøde hadde solgt til sønnen Nils for 455 Spd. Arvinger: Nils, Amund, Ole, Anne, Barbro og Marte. Sønnene arver 132 Spd. og døtrene 66 Spd.

Per Otto Asak

Tidsskrift-Speilet

Vi fortsetter her spalta med mer og mindre tilfeldige leseropplevelser hentet fra floraen av lokalhistoriske periodika.

Fremtid for fortiden nr. 2/3, 2009

Fortidsminneforeningen Oslo og Akershus var 100 år i fjor, og det er derfor naturlig at dette store jubileumsnummeret av medlemsbladet deres er viet egen historie. Dessverre for oss i "utkantene" blir det mest Oslo-avdelingens historie som trekkes fram. Men Ola H Fjeldheim, som er styremedlem i Fortidsminneforeningen Oslo og Akershus, og til daglig konsulent i Ullensaker kommune, har skrevet en for oss interessant artikkel om "Romerike – avdelingen som forsvant".

Han har nemlig funnet ut at de var til stede representantskapsmøte i foreningen i 1913. På dette møtet møtte nemlig pastor Fretheim og pastor Grønland som representanter for

lokalforeningen på Romerike. Året etter var det bare pastor Fretheim som møtte. Til gjengjeld gjorde han seg bemerket ved fremme følgende forslag, som representantskapet vedtok enstemmig: "Repræsentantskapet henstiller at spørsmål om nedrivning av interessante gamle, profane byggverk i offentlig eie maa bi sendt de antikvariske autoriteter til uttalelse, inden endelig beslutning om nedrivning fattes."

Avdelingen av Foreningen til norske Fortidsminnesmerkeres Bevaring, som foreningen den gang het, ble stiftet på Hvam landbruksskole i januar 1913. Gårdbruker Håvard Lunder ble valgt til leder. Det var han som møtte på representantskapsmøtet i 1915. Lagets hovedbeskjeftigelse i en perioden det eksisterte, var bevaring av Gamle Hvam og Nes kirkeruiner.

I årboka for 1916 nevnes det ingen representanter for Romerike på representantskapsmøtet. I 1917 møtte "landbruksskolebestyrer Døsen og gaardbruker Lunner". Dette er det siste spor av Romerike avdeling i foreningens årbøker. Avdelingen ble lagt ned i 1918. Bevaring av storgarden Gamle Hvam og Nes kirkeruiner fortsatte innenfor andre konstallasjoner.

Kulturarven nr. 47 mars 2009

Medlemsbladet til Norsk kulturarv har denne gang kystens kulturarv som hovedtema. Samtidig som den bringer informasjon om foreningens årsmøte, som ble holdt i Stavanger 4. og 5. juni.

Vi vil imidlertid rette oppmerksomheten mot de avtalene Norsk Kulturarv etter hvert gjør med flere av landets kommuner. I dette nummeret presenterer konsulent Bård Kråkevik markeringen av kulturminneåret i Drammen.

Ordfører Bård Langsåvold i Meråker presenterer funnet av Norges eldste kopperdrift – mest sannsynlig fra omkring 1250.

Ordfører Frank Christiansen i Verran presenterer den ille øya Vaggen ved innløpet til Beitstadsundet med historiske tradisjoner på mange felt. Ikke minst dyrking av uvanlige nyttevekster og et rikt fugleliv.

Mange som er i ferd med å restaurere eldre trehus vil ha glede av å lese Harald Ibenholts artikkel om "Eksteriørmaling av fredete og verneverdige bygninger". Her får vi også ei utfyllende liste over tilgjengelige linoljemalinger.

Forfatteren jobber med konservering hos Riksantikvaren.

Ellers fortsetter Norsk Kulturarv aksjonen "Rydd et kulturminne", der de etter søknad tildekker 3000 kroner til skoleklasser eller andre grupper barn og ungdom som rydder et kulturminne. Det blir delt ut 370 slike stipend i 2009.

Også aksjonen "Ta et tak" fortsetter i 2009. Denne gang med vekt på å verne kulturminner i kystnære strøk. Søknads-fristen var dessuten 1. mai, så det er også for seint å søke.

Museumsbulletinen nr. 59 – 1/2009

Et medlemsblad jeg ikke nevnte i forrige Tidsskriftspeil er det Norsk Folkemuseums Venner utgir. Her presenteres vi for de viktigste utstillingene, og blir også informert om ulike medlemsaktiviteter.

Hovedtemaet i det første nummeret i 2009 er "Tilbake til 80-tallet", og dette markeres med en eggende kinoplakat for filmen "Dirty Dancing". Utstillingen "Back to the 80s" åpnet i april, og muséet ønsker å fange tidsånden fra 80-tallets hverdagskultur og skape gjenkjennelse for alle som har opplevd dette begivenhetsrike tiåret.

Ellers har Anne Moestue ved Norsk etnologisk gransking (NEG), som nå er underlagt Norsk Folkemuseum, en interessant artikkel om "Ting, tid og traktor". Bakgrunnen er at NEG for et par år siden sendte ut et spørreskjema om traktorens inntog i norsk landbruk. Og det er besvarelsene på dette spørreskjemaet Anne Moestue reflekterer over: "Ikke bare folk har biografi. En ting har også sin biografi. En Gråtass har en gang gått fra å være symbolet på det moderne og den lange veien via å være umoderne, utrangert, gjemt og glemte til å bli en minneting på låven, nostalgisk tun-pynt med blomsterflor, museumsgjenstand, for så etter hvert å få samlerverdi – både mentalt og økonomisk."

Et familiemedlemskap i Norsk Folkemuseums Venner koster kr. 450,- i året, og gir gratis adgang for to voksne og egne barn til muséet.

Levende historie nr. 2 – 2009

Ingard Lundebys prosjekt er inne i sin femtende årgang, og har etter vært tilranet seg posisjonen som vårt viktigste populærhistoriske magasin. Ikke minst skyldes dette evnen til å presentere historiske emner i lys av samtidige begivenheter.

Dette nummeret er intet unntak i så måte. Førsteamanuensis i latin, Mathilde Skoie, presenterer "Den romerske arven", med direkte henvisning til innsettelsen av Obama som president i januar 2009. Artikkelen avsluttes slik: "Da Septimus Severus ble innsatt som keiser i Roma i 193 e. Kr., var det ifølge historikeren Dio Cassius det mest fantastiske skue han hadde vært vitne til; hele byen var dekket med blomstergirlandere og fakler, folk ropte "hell og lykke" og sto oppå hverandre for å få et glimt av den nye keiseren. Så holdt Severus en tale der han kom med vakre løfter. Løftene klarte dessverre ikke Severus helt å holde. Det gjenstår å se om lederen av nåtidens største imperium takler den samme utfordringen." (Også Septimus Severus hadde afrikanske aner.) Bladet bringer også en tekst av grekeren Herodianos, som var en samtidig av Septimus Severus, der han beskriver hvordan keiseren etter sin døde ble guddommeliggjort.

Ellers skriver journalisten en artig artikkel om Barbie-dukken og hennes kjæreste Ken. Anledningen er at Barbie fyller femti år – riktig nok uten en skrukk på kroppen. Journalisten Øystein Lie tar oss med til Nordseter Fjellstue, der Bente B. Martinsen har en unik samling av 700 Barbie-dukker. Hun har samlet dem gjennom nesten hele sitt 40-årige liv. Visste du forresten at det var ekteparet Ruth og Eliot Handler som fikk idéen til dokka, og at en ble lansert for publikum i New York 9. mars 1959? Eller at Ken dukket opp to år seinere, og at Barbie avsluttet forholdet på valentinsdagen i 2004? Nyttige historiske kunnskaper.

Mer alvorlig er da journalist Jørgen Brekkes historie. Den handler om Ole Richter, som var Norges statsminister i Stockholm, og som tok livet av seg der i 1988. Som vi kanskje husker fra historietimene, er det nevnt at en artikkel i Verdens Gang av Bjørnstjerne Bjørnson kunne være årsaken til selvmordet. Der angrep Bjørnson Johan Sverdrup for å ha sviktet i saken om eget norsk utenriksvesen ved at han hadde akseptert en avtale om at utenriksministeren i en

ellers likestilt svensk-norsk regjering skulle være svensk. Johan Sverdrup hevdet ikke å ha kjennskap til ordlyden i denne avtalen, mens Bjørnson kunne vise til et brev Ole Richter hadde skrevet til Sverdrup hvor det tydelig var blitt orientert om dette punktet. Dette var opplysninger Bjørnson hadde fått fra Richter selv. Jørgen Breke tar oss med til garden Rostad i Trøndelag, fødestedet til Ole Richter, hvor de er reist et mausoleum over ham. Der er det nylig gravet ut viktige funn, som nå konserveres ved Trøndelag Folkemuseum.

Forfatteren Torbjørn Færøyvik gir oss historien om "Gudekongens flukt", da Dalei Lama i mars 1959 flyktet fra Tibet til et liv i utlendighet. "Tykke bøker er skrevet om Tibet og dramaet i 1959," skriver Torbjørn Færøyvik. "En av dem, 'Dragon in the Land of the Snows', ført i pennen av den tibetanske historikeren Tsering Shakaya, fortjener spesiell oppmerksomhet. 'Hvorfor skjedde revolten i 1959?' spør han. Og han svarer: 'Det som drev folket til handling, var ikke smale klasseinteresser eller regionale interesser, heller ikke Den kalde krigens storpolitikk. Revolten var i hovedsak et forsvar for vanlige kvinner og menns verdssystem, som Dalai Lama var en viktig del av.'"

Krisen i verdensøkonomien kommenteres også. Ikke ved et nyskrevet innlegg, men gjennom et utdrag fra forfatteren Chr. A. Christensens bok "Det hendte i går. En skildring av etterkrigstidens Norge", utgitt i 1934.

Og vil du ha et reisetips, forteller arkeologene Henriette Hafsaas Tsakos og Alexandros Tsakos deg om kirken Bet Giorgys i Etiopia, som er meislet møysommelig ut av fjellet. Lalibela er en by i det nordlige Etiopia, hovedstad i Zagwe-dynastiet på 1100- og 1200-tallet. Under kong Lalibela (1189 – 1229) ble det bygget elleve klippekirker her. Byen skiftet navn fra Roha etter kongens død. Disse kirkene har stått på UNESCOs verdensarvliste i 30 år.

Som vanlig er Levende Historie i tillegg breiddfull av små og store notiser om aktuelle begivenheter. Skulle vi ønske oss noe mer, måtte det være stoff om norsk lokalhistorie. Det er dette heftet helt rent for.

Svein Sandnes

Lederens spalte

Blaker og Sørums Historielag har lagt bak seg et aktivt 2009 med mange gode og noen ikke fullt så gode opplevelser. Nå arbeider styret med forberedelse til Historielagets årsmøte som skal holdes på Grendehuset på Frogner den 4. mars 2010 kl. 19.00. Der håper styret naturligvis at flest mulig av lagets medlemmer finner veien. Årsmøtepapirene vil styrebehandles før de sendes ut til medlemmene i slutten av januar.

Vi har ikke mange hemmeligheter å avdekke i årsberetningen. Økonomien virker fortsatt god selv om det er ønskelig med et fortsatt aktivt salg av våre bøker som i tillegg til medlemsavgift utgjør hovedinntekstkilden til laget. Vi har fått bevilgning fra kulturkontoret i året som er gått, og håper naturligvis på at Historielaget har gjort seg fortjent til et fortsatt godt samarbeid med kommunen i 2010.

Boken Glomma gjennom Sørums – livet langs elva er en braksuksess for Historielaget. Vi er meget takknemlig for den betydelige innsatsen bokprosjektet har gitt til sikring av historien og kulturminnene som Glomma og elvelivet representerer.

Det er å håpe at denne boken kan danne plattformen for sikring av de betydelige kulturverdiene som er knyttet til Bingen Lenser og området rundt. I løpet av 1990 tallet pågikk det et større registreringsarbeid på og rundt lenseanlegget som å avdekke den mangehundreårige historien som bokstavelig talt er mudret ned her. Flere ganger har det vært satt fokus på det forfallet lensekarene utsettes for og den opplevelsverdi almenheten kan ta del i dersom Historielaget kan lykkes i å sikre disse minnene med tilstøtende arealer.

I samband med planlegging av nytt renseanlegg for Sørums er Blaker og Sørums Historielag invitert til åpent informasjonsmøte i Kommunetyresalen torsdag 14. januar fra kl. 18.00 - 20.00. Renseanlegget er foreslått lagt i umiddelbar nærhet av Bingen Lenser. Det anser styret som uheldig. I sin høringsuttalelse til

Kommuneplan 2008 – 2020 datert 20.10.2008
fremholt Historeielaget lenseanleggets betydelige
verneverdi.

Lenseanleggene er unike i Europeisk
historisk målestokk og bør sikres som
opplevelsesområde for almenheten uten å
skjemmes ved urbanisering eller av tekniske
installasjoner i samband med utvidet
urbanisering. På det grunnlag anbefaler Blaker og
Sørum Historielag at antatt planavgrensning for
renseanlegg som foreslått av prosjektgruppen blir
avvist allerede i begynnelsesfasen av
planarbeidet.

Blaker og Sørum Historielag er
inneforstått med at øket renseanleggskapasitet i
regionen er påkrevet. Derfor anbefaler laget at
slik kapasitet blir planlagt utbygget i et regionalt
samarbeid, men fortrinnsvis i områder som ligger
utenfor umiddelbar nærhet av viktige vannveier,
naturvernområder, kultur og landskapsvern-
områder, viktige ferdselsområder for almenheten
og betydelige drikkevannskilder. Dersom det blir
nedsatt en arbeidsgrupp med representanter også
fra berørte parter mener Blaker og Sørum
Historielag det vil være riktig å være representert.

I denne sammenheng er bygdebokarbeidet
viktig. Bind 4 kommer ut i slutten av 2010. Det
dekker Lundermoen og områdene vestover. Men
Frogner og regionen vest for Flytoget kommer
først i neste bind.

Blaker og Sørum Historielag mener det er
viktig å øke interessen for lagets arbeidsoppgaver
på begge sider av Hovedbanen. Det er en
betydelig tilflytting i dette området. Behovet for å
gi disse en identitet med bygda kan være
avgjørende for kommunens utvikling. Senteret
for et slikt arbeid er Frognerområdet og
Heksebergfjellet. Høyt på ønskelisten står
utvikling av et historisk senter fortrinnsvis i
bygningmassen på gamle Frogner Stasjon der
Asbjørnsen-tradisjonen kan få en betydelig plass.
2012 er året for feiring Asbjørnsens fødsel. Om
Blaker og Sørum Historielag kan stå sammen
med Frognerregionen for å markere dette jubileet
på en verdig måte, kan det bidra til en
identitetsskaping som regionen vil vokse på.

Disse store oppgavene kommer vi tilbake
til gjennom året. Godt Nytt År.

Dag Winding-Sørensen

Til beboerne i fjerde bind!

Bygdebokredaktør Jan Erik Horgen legger nå
siste hånd på bind 4 av Sørum bygdebok, som
omfatter Vesterskaun skolekrets og deler av
Frogner. Også i dette bindet skal alle bosteder
være med, også nyere bebyggelse som villaer og
yngre bruk. For å gjøre bindet så fyldig og godt
som mulig, må bygdebokredaktøren ha hjelp av
beboerne. Han vil gjerne ha opplysninger om

1. Nåværende beboere med
familieopplysninger.
2. Tidligere beboere (med
familieopplysning, om mulig)
3. Husets byggeår og år for store om- og
påbygninger.
4. Husstype (antall etasjer, type hus (for
eksempel Hetland-hus, Block-Watne),
andre karakteristiske trekk.

De utfylte skjemaene vil brukes som
grunnlag for det som vil stå i bind 4 av Sørum
Bygdebok. Materialet vil bli arkivert, men vil
ikke bli allment tilgjengelig. De som ikke ønsker
å være med i bygdeboka, kan fylle ut bare de tre
øverste linjene på første side, og så opplyse om at
de ikke ønsker å være med. Vårt håp er at flest
mulig blir med i det store bygdeprosjektet som ei
bygdebok er.

Skjemaene er allerede delt ut en gang,
men vil bli distribuert en gang til i området langs
Haldenvegen, Sørvaldvegen, Vilbergvegen og
alle vegene på Hønsi, Lundermoen, Lunderåsen,
Yssi og Ausen.

Vi ber om at skjemaet sendes før 1. Mars
2010 til bygdebokforfatteren:

Jan Erik Horgen, 2162 Brårud.

Skjemaet kan også leveres til
kulturkontoret i Sørum Rådhus eller tas med på
fotomøter på Vesterskaun skole.

Skjemaet kan også skaffes elektronisk.
Ønsker du det, så kontakt jahorgen@start.no.

Red.

